

DOI: 10.46340/ephd.2021.7.4.7

Yuliia TereshchenkoORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8158-2134>

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

ROBERT PIPPIN AND REACTUALIZATION OF THE HEGEL'S CONCEPT OF ACTION**Юлія Терещенко***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна***РОБЕРТ ПІПІН ТА РЕАКТУАЛІЗАЦІЯ ГЕГЕЛЕВОГО ПОНЯТТЯ ДІЇ**

The main focus of the proposed study is one of the contemporary interpretations of Hegel's concept of action, created by famous American philosopher Robert Pippin. Pippin created his interpretation against the background of a certain theoretical discussion, which unfolded in a number of special philosophical studies on Hegel's concept of action and the prospects of using Hegel's ideas in the development of the philosophy of action as part of contemporary practical philosophy. One group of scholars (C. Taylor, R. Brandom) believes that any new interpretations should take into account the established historical and philosophical orientation to preserve the authentic meanings of Hegel's idealistic philosophy, and therefore Hegel's concept of action should be considered in conjunction with other elements of his system. Representatives of another group (E. Maragat, K. Vieweg) believe that Hegel's ideas can be relevant in the context of contemporary philosophy only if we «translate» them into «non-metaphysical» language or even leave certain Hegel's ideas and concepts out of research (development of Idea, Spirit, concept etc). Robert Pippin supposes that action in Hegel's philosophy should be considered in several dimensions simultaneously because this is what allows us not to lose the semantic nuances that are crucial for the correct understanding of the entire Hegel's system. The American philosopher reaches this goal through the original reconstruction of Hegel's theory of freedom, supplemented by theories of recognition and institutional rationality. As a result, Hegel's philosophy in Robert Pippin's account seems to be able, even today, to deepen our understanding of the phenomena of human freedom, responsibility, action, and to help solve the practical problems associated with them.

Keywords: philosophy of action, practical philosophy, G. W. F. Hegel, R. Pippin, idealism, reactualization.

Одним зі шляхів, яким здійснюється реактуалізація вчення Г. В. Ф. Гегеля у сучасній філософії, є використання Гегелевого поняття дії у розвідках, присвячених нормативній, правовій, моральній, соціальній і навіть естетичній проблематиці¹. Відзначимо також, що чи не найпершим із провідних сучасних мислителів, які наголошували на тому, що використання Гегелевого вчення у дослідженнях поняття дії може давати плідний теоретичний результат, був Чарльз Тейлор. Новому підходу та аналітиці поняття дії Тейлор присвятив твір «Гегель і філософія дії» («Hegel and the Philosophy of Action»), репринт розвідки «Гегель і філософія дії» цитується за Laitinen & Sandis 2010)². Це дослідження спровокувало виникнення гарячих дискусій не тільки серед широкого кола

¹ Laitinen, A., Sandis, C. (2010). Introduction: Hegel and Contemporary Philosophy of Action. In: A. Laitinen & C. Sandis (Eds.). *Hegel on Action*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 1-21; Vieweg, K. (2013). Hegel's philosophical theory of action: The concept of action in Hegel's practical philosophy and aesthetics. In: N. Boyle & L. Disley (Authors) & C. Jamme & I. Cooper (Eds.). *The Impact of Idealism: The Legacy of Post-Kantian German Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 23-45.

² Taylor, C. (2010). Hegel and the Philosophy of Action. In: A. Laitinen & C. Sandis (Eds.). *Hegel on Action*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 22-41.

гегелезнавців і «континентальних» філософів, але й серед мислителів, яких відносять до аналітичної філософської традиції.

Дискусії тривають і дотепер (детальніше про перебіг цих дискусій – у вступі до збірки «Гегель про дію», «Hegel on action»)¹. Одні теоретичні групи дослідників (здебільшого аналітичного напрямку) вважають, що гегелевську дію можна досягнути без врахування її зв'язку з іншими елементами його системи, інші – навпаки, наголошують на тому, що «більшість форм сучасної аналітичної філософії не демонструють реального розуміння теорії дії Гегеля», а нові інтерпретації вчення Гегеля мають містити в собі значущі для німецького мислителя концепції: розвиток Ідеї, Дух, поняття тощо, тобто мають залишатися «метафізичними»².

Метою нашого дослідження є аналітика одного з сучасних варіантів тлумачення Гегелевого поняття дії, що був представлений у творі Роберта Б. Піпіна (R. B. Pippin) 2008 року «Практична філософія Гегеля. Рациональна агентність як етичне життя» («Hegel's Practical Philosophy. Rational Agents as Ethical Life»)³. На прикладі розвідки Піпіна ми маємо намір показати, що між позиціями непримиренних, на перший погляд, теоретичних груп можна знайти певний компроміс.

Відповідно до поставленої мети провідними завданнями нашої роботи є: 1) розгляд окремих позицій сучасних дослідників щодо тлумачення Гегелевого поняття дії; 2) аналіз особливостей тієї інтерпретації практичної філософії Гегеля, яку пропонує в зазначеному вище творі Роберт Піпін; 3) виокремлення на основі аналізу інтерпретацій Піпіна обрисів підходу, завдяки якому можна зберегти баланс між вимогою передачі автентичних сенсів філософії Гегеля і створенням такого образу Гегелевого вчення, який є релевантним викликом сучасної філософії, зокрема – філософії дії.

Отже, почнемо з ідей Чарльза Тейлора та їхньої критики. Такий крок, на наш погляд, є необхідним для того, щоб, по-перше, зробити наочними спроби вилучення «метафізичних» компонентів з тлумачень Гегелевого поняття дії, а по-друге, щоб представити можливість продуктивної трансформації такої інтерпретативної стратегії.

Загалом у творах Тейлора описані два підходи до розуміння поняття дії, які він знаходить в історії філософії. Прихильники першого підходу наголошували на тому, що дію, на відміну від інших явищ і подій, можна ідентифікувати як те, що виникає через певну причину, і такою причиною є «бажання, наміри або комбінація бажань і переконань»⁴. Водночас бажання й наміри при такому підході можуть бути відокремлені від дії та вважаються об'єктивною підставою для неї, тобто у світі явищ можна знайти щось, що обумовлює виникнення дії.

Теоретики іншого підходу, до яких Тейлор відносить Гегеля, схиляються до того, що дія, по-перше, керована лише внутрішнім об'єктом розуму, ціллю, по-друге, «дія та її ціль онтологічно нероздільні»⁵. Отже, коли здійснюється спроба ідентифікації дії, останню слід сприймати як втілену ціль. У цьому сенсі дія вважається *примітивною*.

Варто відзначити, що примітивне тлумачення дії, яке в сучасній філософській культурі було підтримане іншими гегелезнавцями, зокрема відомим американським мислителем Р. Брендном (Robert B. Brandom) у творах «Свобода і обмеження нормами» та «Розум у філософії: ідеї, що оживають» («Freedom and Constraint by Norms» і «Reason in Philosophy: Animating Ideas»), зазнало істотної критики в розвідці іспанського фахівця Е. Марaguayата (Edgar Maraguat)⁶.

У творах Брендона не причини є передумовами дії, а норми, що формуються спільнотами у низці соціальних (дискурсивних) практик. Цілі, що описував Тейлор як невід'ємний компонент дії, Брендон замінює на норми, які суб'єкт «засвоює», перебуваючи в певній спільноті. Дії будь-якого

¹ Laitinen, A., Sandis, C. (2010). Introduction: Hegel and Contemporary Philosophy of Action. In: A. Laitinen & C. Sandis (Eds.). *Hegel on Action*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 4-7.

² Vieweg, K. (2013). Hegel's philosophical theory of action: The concept of action in Hegel's practical philosophy and aesthetics. In: N. Boyle & L. Disley (Authors) & C. Jamme & I. Cooper (Eds.), *The Impact of Idealism: The Legacy of Post-Kantian German Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 33.

³ Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴ Taylor, C. (2010). Hegel and the Philosophy of Action. In: A. Laitinen & C. Sandis (Eds.). *Hegel on Action*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 23.

⁵ Там само, 23.

⁶ Brandom, R. (1979). Freedom and Constraint by Norms. *American Philosophical Quarterly*, 16 (3), 187-96;

Brandom, R. (2009). *Reason in Philosophy: Animating Ideas*. Cambridge MA: Harvard University Press;

Maraguat, E. (2019). Hegel on the Productivity of Action: Metaphysical Questions, Non-Metaphysical Answers, and Metaphysical Answers. *Hegel Bulletin*, 40 (3), 425-443.

суб'єкта оцінюються та регулюються іншими членами спільноти за допомогою «нормативних реакцій», і саме спільнота створює своєрідний «простір можливості» для вільної дії, адже саме вона визнає певну подію дією, а суб'єкта – її агентом. Цей «нормативний, соціальний і онтологічний» погляд на питання вільної дії Брендом, на думку Марагуата, приписує Гегелю¹.

Водночас Марагуат зазначає, що в такій інтерпретативній перспективі втрачається доволі вагомий аспект Гегелевого вчення. Так, іспанський дослідник вказує на те, що в контексті гегелівської філософії будь-яке тлумачення дії має враховувати її зв'язок зі вченням про поняття. Тобто якщо для Гегеля принципове значення мала теза про те, що поняття надає собі актуальності, і якщо в його системі розвиток суспільних явищ у культурі є залежним від розвитку поняття (метафізична та онтологічна складова теорії Гегеля), то й аналітика вільної дії не може здійснюватися метафізичним шляхом без значної трансформації Гегелевої думки². Отже, дія не може вважатися примітивною, вона не існує сама собою, а є частиною великого «онтологічного процесу», і її тлумачення без врахування зв'язків з цим процесом є певним обмеженням гегелівської практичної філософії, або навіть свідомим замовчуванням деяких принципових для Гегеля ідей.

Слід також відзначити, що необхідність розгляду логіко-онтологічних аспектів гегелівської філософії під час дослідження проблем практичної філософії підкреслюється і в центральній для нас роботі американського гегелезнавця Роберта Піпіна³. Приміром, Піпін переконаний, що вже перша теза «Філософії права» – нагадаємо, що в межах філософії права Гегелем досліджується Ідея права (тобто Ідея в собі й для себе вільної волі) – є вказівкою на зв'язок між практичною філософією Гегеля та його логічними дослідженнями⁴. Тож зважаючи на погляд Гегеля на Ідею як на остаточне, вичерпне здійснення поняття, а також приймаючи Гегелево ототожнення Ідеї права зі свободою, американський дослідник прагне з'ясувати «механізм», завдяки якому гегелівське поняття актуалізує саме себе, адже інтерпретація Піпіна передбачає ототожнення теорії понять з теорією нормативності⁵.

Отже, спробуємо надалі з'ясувати, як провідні результати дослідження Піпіна пов'язані з основним об'єктом нашої уваги – поняттям дії.

Насамперед відзначимо, що до однієї з головних особливостей інтерпретативної роботи, яку виконує Роберт Піпін у своєму творі, відноситься, на наш погляд, те, що дослідження концепції свободи (важливої для з'ясування природи та специфіки дії) у філософії Гегеля Піпін виконує на трьох рівнях: на рівні індивідуального мислення та умов його здійснення; на рівні взаємодії людей один з одним (визнання); і на рівні можливості долучення до державних інституцій (інституційна раціональність). Реалізацію цього тривіневого розгляду американський вчений здійснює за допомогою оригінальної реконструкції гегелівської теорії свободи, доповненої теоріями визнання та інституційної раціональності. Такий підхід уможливує певну «апологію» гегелівського вчення, дозволяючи доволі переконливо спростувати звинувачення на адресу Гегеля у знеціненні ролі суб'єкта та можливостей останнього щодо прийняття рішень і виконання вільних дій. До того ж ця стратегія дозволяє продемонструвати нерелевантність думки про «інструменталізовані» уявлення щодо людини й держави, нібито притаманні Гегелевій філософії.

Інша особливість запропонованої Піпіном інтерпретації практичної філософії Гегеля пов'язана зі специфічною аналітикою вчинків. Американський дослідник наголошує на тому, що навіть саме

¹ Brandom, R. (1979). Freedom and Constraint by Norms. *American Philosophical Quarterly*, 16 (3), 187-96; Brandom, R. (2009). *Reason in Philosophy: Animating Ideas*. Cambridge MA: Harvard University Press; Maraguat, E. (2019). Hegel on the Productivity of Action: Metaphysical Questions, Non-Metaphysical Answers, and Metaphysical Answers. *Hegel Bulletin*, 40 (3), 430.

² Hegel, G. W. F. (1986). *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse 1830. Dritter Teil. Die Philosophie des Geistes. Mit den mündlichen Zusätzen. Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 10)*. Berlin: Suhrkamp, 367; Maraguat, E. (2019). Hegel on the Productivity of Action: Metaphysical Questions, Non-Metaphysical Answers, and Metaphysical Answers. *Hegel Bulletin*, 40 (3), 425-443.

³ Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴ Hegel, G. W. F. (1986). *Grundlinien der Philosophie des Rechts. Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 7)*. Berlin: Suhrkamp, 29, 87.

⁵ Hegel, G. W. F. (1986). *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse 1830. Dritter Teil. Die Philosophie des Geistes. Mit den mündlichen Zusätzen. Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 10)*. Berlin: Suhrkamp, 367; Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 97.

питання, сформульоване у відповідності до схематики «або дія – це волевиявлення Волі, або дія – це волевиявлення суб'єкта», є нерелевантним Гегелевому вченню. На думку Піпіна, дію у філософії Гегеля слід розглядати в декількох вимірах одночасно, адже саме це дозволяє не втрачати смислові нюанси, які мають вирішальне значення для коректного розуміння всієї гегелівської системи.

Третьою важливою рисою дослідження Піпіна, на нашу думку, є доволі нестандартне розуміння гегелівського Духу. Американський фахівець пропонує сприймати розвиток Духу насамперед як розвиток «самозаконодавчого» нормативного ладу. Тому американський вчений переконаний, що природа норм, хоча вони й підтримуються волінням людей слідувати їм, не є суб'єктивною, тобто такою, що формується виключно суб'єктами, їхніми бажаннями та інтересами. Норми існують самі собою, змінюючись у часі згідно з логікою якнайповнішої своєї реалізації в державних інститутах, що надає можливість суб'єктам бути по-справжньому вільними.

Отже, практична філософія визначається Піпіном як простір явищ, котрий складається з дій, за які суб'єкти моральної/політичної спільноти можуть бути відповідальними¹. Загалом, аналізуючи вчення Гегеля, Піпін у своєму нарисі намагається з'ясувати: 1) що саме надає випадковій події статус дії; 2) у яких випадках дія може вважатися вільною, тобто за яких умов виникає *агентність*, або «що надає нам можливість визнавати когось агентом, а подію вважати дією, яка приписується агентові»².

З'ясування вказаних аспектів Піпін прагне здійснити, як ми вже зазначали, за допомогою реконструкції Гегелевої теорії свободи (водночас варто відзначити, що матеріал для такої реконструкції здебільшого береться американським вченим із філософії об'єктивного духу, представлений у гегелівській «Енциклопедії філософських наук» і «Науці логіки»), яка доповнюється теоріями визнання («Феноменологія Духу») та інституційної раціональності («Філософія права»).

Можна також побачити, що під час реконструкції гегелівської теорії свободи Піпін намагається захистити вчення Гегеля від звинувачень в антиіндивідуалізмі («найкраще досягнення індивідів здобувається в межах метафізичної теорії дійсності, відповідно до такої теорії вони є лише її властивостями, умовними, другорядними, зрештою неважливими проявами того, що є справді “актуальним”, тобто над-індивідуальної етичної субстанції»³), а також в історичному позитивізмі («події світової історії слід розуміти як моменти послідовного, зрозумілого, навіть раціонально необхідного розвитку, і історія цього розвитку – це історія Світового духу, що поступово приходить до повного самоосягнення»⁴).

Дослідник визнає, що в текстах Гегеля можна знайти безліч фрагментів, що підтверджують позірну виправданість такої критики, але, по-перше, «виклик, який постав перед ним, не апологетичний, а інтерпретаційний»⁵, а по-друге, Піпін вважає, що має бути запропонована інша перспектива осягнення ідей практичної філософії Гегеля, а саме це й передбачається здійсненням згаданої вище реконструкції, доповненої теоріями визнання та інституційної раціональності. Також, на думку американського вченого, гегелівська філософія об'єктивного духу не може бути осягнена поза з'ясуванням її зв'язку з уявленнями Гегеля про логіку розвитку понять⁶.

Для Піпіна «теорія понять Гегеля – це теорія зобов'язань, норм, правил, що уможливають здійснення категоріальних розмежувань, це принципи, які регулюють матеріальні умовиводи, передбачаючи те, що слід або не слід робити тощо, і його головна проблема – це огляд можливого концептуального змісту й нормативного авторитету будь-якого такого рішення <...>. Тож його теорія поняття є його теорією нормативності (і, відповідно, усієї теоретичної та практичної досяжності), і ця теорія є саме законодавчою теорією»⁷. Отже, однією з особливостей інтерпретації, здійсненої Піпіном, є включення «логічних» положень системи Гегеля в дослідження практичної філософії, а саме – в аналіз умов можливості агентності, і зрештою – свободи.

Рухаючись далі, відзначимо також, що Гегелеве поняття Піпін описує як таке, що має фактичний і нормативний статус, а отже, постає необхідність у визначенні того, чому підкорення

¹ Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 3.

² Там само, 5.

³ Там само, 92.

⁴ Там само, 93.

⁵ Там само, 95.

⁶ Там само, 95.

⁷ Там само, 97.

нормам вважається в цьому разі проявом вільного волевиявлення суб'єкта. Сам Роберт Піпін вказує, що ключ до розуміння парадоксу ототожнення покори і свободної дії схований у тому, яким саме чином виявляє себе Дух на рівні як спільноти, так і окремого суб'єктивного розуму: «Дух є формою колективного мислення», водночас «структура поняття є тотожною структурі Я»¹. Тобто розвиток розуму окремого суб'єкта є онтологічно подібним до розгортання поняття в дійсності, ба навіть більше – він є частиною такого розгортання. Вільна дія, рішення щодо якої приймається незалежним (умовно) розумом, вважається вільною в тому разі, коли вона ідентифікується як вільна іншими учасниками спільноти та вписується в систему усталених суспільних практик. У цьому сенсі дійсність норм підтримується посиланнями на них як на підстави вільної дії. Саме в цьому сенсі «Дух є формою колективного мислення», і рівень розповсюдження свободи (якщо в цьому контексті коректно використовувати кількісну метафору) може бути оцінений за допомогою визнання значущості однаковості у слідуванні нормам, яке поділяється членами звичаєвої спільноти.

Водночас теоретичний і практичний розум, а також можливість реалізувати правове, моральне й звичаєве воління цілком є продуктом контексту, в якому перебуває суб'єкт². Піпін нагадує, що Гегель відкидає Кантові ідеї про те, що суб'єкт має певний «внутрішній ресурс» для становлення власної моральності або формулювання звичаєвих ідей.

Щодо дії як атрибуту агентності (разом із присутністю звичаєвої свідомості) Піпін підкреслює, що в Гегелевому вченні здійснюється відмова від включення наміру як окремого явища в корпус ідей практичної філософії: «намір знаходиться всередині вчинка, водночас дія є чимось для інших»³. Інакше кажучи, сутність наміру завжди «прихована» в реалізованій дії, але відповідальний суб'єкт завжди бере до уваги можливу реакцію інших на свої дії, що і є підставою для того, щоб вважати його носієм звичаєвості та раціональності⁴.

Водночас дія містить у собі інший важливий для Гегеля компонент – можливість зустрічі суб'єкта зі своєю нетотожністю, можливість дистанціювання від себе для раціональної оцінки відповідності своїх учинків усталеному нормативному контексту: «дію слід розуміти як самозаперечення, заперечення претензії суб'єкта на повне володіння сутністю й сенсом дії» на користь співволодіння вчинком з іншими⁵. Можливість рефлексивної оцінки власної дії перетворює випадкову подію на вільну дію агента, яка сама собою є вираженням певного визнання щодо встановленого суспільного ладу⁶. Підґрунтя для таких роздумів можна знайти у «Філософії права»: приміром, у фрагменті викладу абстрактного права, де розглядається поняття «неправа», Гегель зазначає, що здійснюючи неправомірні дії, злочинець у певному сенсі «воліє покарання», адже воля прагне до відновлення у самозапереченні, або завдяки самозапереченню⁷.

Згідно з логікою Роберта Піпіна, саме на цьому етапі нашої інтерпретативної роботи ми маємо можливість досягнути необхідності доповнення гегелівської теорії свободи теорією визнання, адже виявляється, що Гегелів суб'єкт не може ані мислити, ані діяти в ізоляції, тобто абсолютно автономно. Інакше кажучи, Піпін пропонує вважати теорію визнання підґрунтям для практичної філософії, поданої у «Філософії права». Необхідність доповнення теорії свободи теорією визнання американський вчений пояснює неусувністю впливу суспільних норм і практик на людину, а також глибокою онтологічною залежністю людей один від одного. Як не парадоксально це може виглядати, але саме така залежність, на думку Піпіна, і є фундаментом для реалізації справжньої свободи кожного з членів звичаєвої спільноти.

У своїй розвідці Піпін зазначає, що сучасні інтерпретатори філософії Гегеля (наприклад, Ю. Габермас, В. Гесле, А. Гонет, Ч. Тейлор та інші) схильні наголошувати на тому, що Гегель здійснив перехід від з'ясування природи соціальної взаємодії та її впливу на формування суб'єкта до перетворення положення про те, що «соціальне та політичне існування людини краще розуміти та обґрунтовувати як прояви грандіозного метафізичного процесу, прояв Абсолютного Суб'єкта або

¹ Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 104, 105.

² Там само, 4.

³ Там само, 104, 159.

⁴ Там само, 178.

⁵ Там само, 233.

⁶ Там само, 233.

⁷ Hegel, G. W. F. (1986b). *Grundlinien der Philosophie des Rechts. Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 7)*. Berlin: Suhrkamp, 174-175, 190-192.

прихід Божественного Розуму до самосвідомості», на головний принцип, якому відтоді було підкорено всі елементи гегелівської системи¹.

Цей підхід видається Піпіну неприпустимим принаймні тому, що взаємодія між суб'єктами не вичерпується, на його думку, самим лише прагненням досягти компромісу щодо врегулювання приватних інтересів або випадкових бажань: залежність людини від інших є більш фундаментальною, адже перебування суб'єкта в просторі визнання іншими і є тим, що уможливило становлення цього суб'єкта як агента вільної дії.

Тому Піпін вважає, що етична теорія Гегеля є саме розвинутою теорією визнання, а не відмовою від неї². У такій інтерпретації раціональна дія завжди містить у собі можливість бути визнаною іншими як раціональна й така, що відповідає усталеному «нормативному канону», а отже, без інших, які можуть оцінити дію суб'єкта як раціональну та вільну, суб'єкт фактично перебуває поза простором свободи і є приреченим лише на свавілля, тобто – на неправильне уявлення про свободу. «Неминуча, зв'язуюча форма людської залежності стає засобом досягнення колективної незалежності за умови присутності [інституту] правильного (нормативного) визнання»³. Інакше кажучи, залежність трансформується в істинну свободу там, де суб'єкт прагне до раціоналізації власної дії, тобто відсторонюється від власних інтересів і бажань та розуміє, що його дія має бути вписана в звичаєву систему, і таке положення є актуальним і справедливим для кожного з членів спільноти. Розповсюдження й прийняття такого положення Піпін ототожнює з прогресом у звичайній царині, з виходом на об'єктивний рівень, рівень інституційної раціональності.

Також можна побачити, що в аналізованому тексті Піпіна свобода волевиявлення, можливість здійснення вчинку, визнання та інституційна раціональність тісно пов'язані між собою, причому остання є вираженням присутності визнання в інституційних формах: «<...> об'єктивна раціональність соціального устрою полягає в тому, що цей порядок втілює вимогу нормативного авторитету в такий спосіб, який відповідає єдиному можливому джерелу такого авторитету – вільному раціональному самовизначенню агентів у неминучих відносинах взаємного визнання»⁴.

На рівні інституційної раціональності суб'єктивна раціональність (можливість суб'єкта раціонально оцінювати свої дії, досягати суспільні норми як підстави для власних дій) і об'єктивна раціональність (державні інститути) перебувають у стані глибокого взаємопроникнення, але в такій системі людина опиняється в новому типі залежності (окрім залежності від визнання), що має трансформуватися в найвищий тип свободи – свободу бути частиною держави.

Піпін неодноразово підкреслює, що поза спільнотою суб'єкт не може здобути справжньої самореалізації вільного агента, і можливість бути відповідальним також забезпечується інституційними практиками. Людина, яка перебуває в соціальній ізоляції, не може мати підстав, що могли би вважатися підставами вільної дії, адже в цьому разі відсутні інші, які можуть оцінити підстави вчинку саме як раціональні, а також відсутня й раціональність нормативного порядку, закріплена в інститутах, у межах якої суб'єкт здійснює власне волевиявлення: «людські суб'єкти, цілковито й сутнісно, завжди існують у стані історичного та соціального розвитку, і навіть у своїх спробах міркувати про те, хто і що має робити в той чи інший час, вони міркують з інституційної позиції <...> Якщо ми абстрагуємося від цієї позиції, намагаючись здійснити ідеалізацію, ми абстрагуємося від умов можливості практичної раціональності»⁵.

Отже, підсумовуючи результати нашого аналізу, можна відзначити, що однією з ключових тенденцій, притаманних сучасним філософським дискусіям, присвяченим поняттю дії, залишається прагнення визначити, чи буде плідним певне «звуження» Гегелевої «філософсько-практичної перспективи», тобто чи можна відмовитися від використання в цьому дослідницькому контексті метафізичних і онтологічних елементів його вчення.

Нагадаємо також, що ми запропонували огляд інтерпретативної роботи Піпіна для того, щоб продемонструвати можливість досягнення певного теоретичного «компромісу» в зазначеному питанні. І американському фахівцю, на наш погляд, цілком вдається намітити обриси такого «компромісного підходу», оскільки зберігаючи ключові складові Гегелевого вчення, Піпін наповнює

¹ Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 184.

² Там само, 183.

³ Там само, 196.

⁴ Там само, 262.

⁵ Там само, 265-266.

їх новим, «неметафізичним» змістом, але без суттєвої втрати гегелівської системності. Тому, як видається, ми маємо достатньо підстав для того, щоб стверджувати, що цей дослідник дійсно досягає певного балансу між історико-філософською вимогою збереження автентичних сенсів класичних вчень і необхідністю адаптувати філософію Гегеля під виклики сучасної філософії. На нашу думку, інтерпретації Піпіна є блискучим прикладом реактуалізації вчення Гегеля в сучасному дискурсі практичної філософії, адже американському досліднику цілком вдалося продуктивно поєднати «канонічне» Гегелеве вчення з оригінальним авторським підходом. Завдяки цьому гегелівська філософія у викладі Піпіна виглядає такою, що навіть сьогодні здатна сприяти поглибленню нашого розуміння феноменів людської свободи, відповідальності, дії, а також допомагати у вирішенні пов'язаних із ними практичних проблем.

References:

1. Brandom, R. (1979). Freedom and Constraint by Norms. *American Philosophical Quarterly*, 16 (3), 187-196. [in English].
2. Brandom, R. (2009). *Reason in Philosophy: Animating Ideas*. Cambridge MA: Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674053618> [in English].
3. Hegel, G. W. F. (1986). Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse 1830. Dritter Teil. Die Philosophie des Geistes. Mit den mündlichen Zusätzen. *Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 10)*. Berlin: Suhrkamp. [in German].
4. Hegel, G. W. F. (1986). Grundlinien der Philosophie des Rechts. *Werke in 20 Bänden mit Registerband. (Band 7)*. Berlin: Suhrkamp. [in German].
5. Laitinen, A., Sandis, C. (Eds.) (2010). *Hegel on Action*. Basingstoke: Palgrave MacMillan. [in English].
6. Maragat, E. (2019). Hegel on the Productivity of Action: Metaphysical Questions, Non-Metaphysical Answers, and Metaphysical Answers. *Hegel Bulletin*, 40 (3), 425-443. DOI: <https://doi.org/10.1017/hgl.2019.13> [in English].
7. Pippin, R. B. (2008). *Hegel's Practical Philosophy: Rational Agency as Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808005> [in English].
8. Taylor, C. (2010). Hegel and the Philosophy of Action. In: A. Laitinen & C. Sandis (Eds.), *Hegel on Action* (pp. 22-41). Basingstoke: Palgrave MacMillan. (Original work published 1983). [in English].
9. Vieweg, K. (2013). Hegel's philosophical theory of action: The concept of action in Hegel's practical philosophy and aesthetics. In: N. Boyle & L. Disley (Authors) & C. Jamme & I. Cooper (Eds.) *The Impact of Idealism: The Legacy of Post-Kantian German Thought* (pp. 23-45). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139626699.003> [in English].